

MemoriiJurnale

Antoaneta Ralian (n. 1924), absolventă a Facultății de Litere din București, este cel mai productiv și apreciat traducător din engleză pe care l-a dat România. A fost redactor de carte la Editura Univers. A semnat peste 120 de traduceri (preponderent romane, dar și piese de teatru) din autori prestigioși: D.H. Lawrence, Thomas Hardy, Henry James, Virginia Woolf, J.D. Salinger, Lawrence Durrell, Salman Rushdie, Tennessee Williams, Raymond Federman, Russell Banks, Saul Bellow, Iris Murdoch etc. Este o prezență vie în presa culturală, unde acordă interviuri fermecătoare. Contribuie la volume colective în care își descrie trăiri, experiențe și întâlniri marcante (*Cartea cu bunici*, *Prima mea călătorie în străinătate*, *Prima mea țigară*, *Intelectuali la cratiță*, *Casele vieților noastre*). Primește premii și diplome de excelență din partea Uniunii Scriitorilor din România, a Asociației Scriitorilor din București, a revistei *Observator cultural* sau a Departamentului de Stat al S.U.A.. La Târgul Internațional de Carte Gaudeamus din 2010 se înființează Premiul special pentru traduceri care îi poartă numele. În 2011, la Editura Humanitas a apărut un volum-portret în dialog, *Toamna decanei. Convorbiri cu Antoaneta Ralian*, realizat de Radu Paraschivescu.

ANTOANETA
RALIAN

*A*mintirile
unei nonagenare

Călătoriile mele, scriitorii mei

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Lidia Bodea
Coperta: Ioana Nedelcu
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Georgeta-Anca Ionescu
DTP: Iuliana Constantinescu, Dan Dulgheru

Tipărit la Proeditură și Tipografie

© HUMANITAS, 2014

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
RALIAN, ANTOANETA
Amintirile unei nonagenare: călătoriile mele, scriitorii mei /
Antoaneta Ralian. – București: Humanitas, 2014
ISBN 978-973-50-4434-3
821.135.1-94

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0372 743 382, 0723 684 194

Cuvânt înainte

Când la număratoarea anilor tăi depășești prefixul 8 – cel care când îl culci reprezintă infinitul, adică veșnicia care îți face cu ochiul –, altfel spus, când te pomenești octogenar, sau optzecist, cum îmi place mie să-mi spun prin analogie cu ierarhia cronologică a poezilor contemporani, se presupune că ești doldora de amintiri.

O avalanșă de amintiri care îți încovoiaie spatele ca o desagă prea grea; o tonă de trecut în fața căreia prezentul tremură ca o punte șubredă, spre firul firav de drum care poartă încă numele de viitor. Și prin această aglomerare, prin acest conglomerat de amintiri, cotrobăiește și scotocește memoria, cu aerele ei de doamnă selectivă și familiarizată cu cosmetizările.

Sunt dotată cu o memorie defectuoasă, lacunară. De câte ori plecam în străinătate – și am călătorit mult, cu pasiune – mă rodea o îngrijorare, o aprehensiune: cum să fac, ce metode mnemotehnice să folosesc ca să țin minte toate splendorile pe care o să le văd, cum să

le imprim pe retină, în memorie? Nu am putut nici-odată să-mi iau note: refuzam să-mi mut fie și numai pentru câteva clipe privirea de la un peisaj, de la o catedrală, de la o statuie și să o îngrop într-un carnet anodin în care să metamorfozez splendoarea într-o frază seacă și o denumire înghețată. Soțul meu fotografia cu patimă. Cred că multe dintre frânturile de frumos, dintre imaginile fragmentare pe care le revăd astăzi, când încerc să-mi „amintesc“, nu sunt rememoraări directe, personale, ci reproduceri fixate de aparatele lui succesive și progresive: camere fotografice (la început sovietice), diapozitive și, în cele din urmă, cameră de filmat japoneză¹.

Dar mi-au rămas nemijlocit în minte, în văz, în auz cadre peisagistice, arhitectonice, artistice legate de o „istorioară“, de o întâmplare, de o tramă epică cu impact asupra-mi. Așa cum mi s-au înșurubat în memorie câte un cuvânt sau o expresie rostite de cineva, uneori banale, ne semnificative, în timp ce alte lucruri, cu adevărat memorabile, s-au volatilizat. Capriciile memoriei (care e de gen feminin, nu?).

În bună măsură, am evitat în notele de față genul descriptiv, pentru că posibilitățile mele de redare sunt prea limitate în raport cu splendoarea locurilor văzute (poate că, dacă aș fi putut să le traduc, aș fi izbutit mai bine) și pentru că nu am urmărit să fac un ghid de

1. Din motive greu de explicat și greu de înțeles, nu mai există nimic din fotografiile lui.

voiaj, un Baedeker. Nici măcar un jurnal de călătorie. Am adunat în paginile prezente un mănunchi de impresii, de amintiri fragmentare, punctate de scene umoristice, solicitate de revista *România Literară*, care a și publicat o bună parte din ele. La aceste „instantanee“ din peregrinările mele pe meridianele lumii, am adăugat suita unor întâlniri cu câteva personalități interesante din universul literaturii universale. Întâlniri pe care le-am menționat în textul notelor, dar care meritau, cred, prezentări mai detaliate. Ca să rotunjesc acest *mixtum compositum* am turnat în aluat și câteva articole publicate în ultimii ani în revistele literare, privitoare la longeviva mea activitate de traducător, și chiar la longeviva mea viață, fără nici o pretenție de memorialistică. Am vrut să le dau titlul *Paraphernalia* (mărunțișuri, accesorii), dar ar fi fost, mă tem, necesară o notă de subsol la titlu.

Am ezitat dacă să introduc în acest cuvânt înainte un paragraf care-mi displace profund, dar care, cred, constituie o necesară măsură preventivă. Prevăd, de pe acum, sprâncene ridicate a nedumerire și zâmbete de îndoială în colțul buzelor, în fața unei întrebări legitime: cum am reușit să călătoresc atâta, și încă împreună cu soțul meu, în timpul „epocii de aur“? E umilitor să mă justific, dar o fac: am – sau am avut până de curând – cincisprezece hârtii de la Direcția Pașapoarte, prin care ni se respingeau cererile de petrecere a unei vacanțe în

străinătate. Dar... antidotul: soțul meu, ziarist care, silit de trecutul său de secretar de redacție la o revistă a lui Iuliu Maniu, a fost nevoit să treacă de la un ziar la altul, avea o calitate rară. Departe de a fi servil sau onctuos, era caracterizat de o amabilitate și o finețe, o căldură umană care-i fuseseră inoculate în cei șapte ani de acasă. Trăsături care-l făceau să fie foarte simpatizat în lumea Mai-Marilor (nefamiliarizați cu astfel de atitudini). În anii cât a lucrat la *România Liberă*, la *Informația Bucureștiului* și apoi la radio – secția economică – a avut de-a face cu tot felul de mărimi ale departamentelor respective. Și la fiecare respingere de pașaport o vorbă strecurată „Mărimii“ se transforma într-un telefon dat cui trebuie și apoi în revenirea asupra respingerii. Da, am avut pile, și nu numai în legătură cu pașapoartele. Ceea ce a constituit și unul dintre multiplele impedimente care ne-au determinat de fiecare dată să ne întoarcem în țară. Impedimentul major cu care se lupta soțul meu, hotărât în orice moment să rămână în străinătate, era inerția mea. Din comoditate, lașitate, spaimă de necunoscut, atașament profund față de profesiunea mea, pe care nu aș fi putut-o continua în străinătate și în care îmi făcusem un nume, nu puteam să mă dezrădăcinez. O neputință organică. Dar un alt impediment care-l rodea pe soțul meu era neplăcerea de a trăda încrederea și bunăvoința unor oameni care garantaseră pentru el și care ar fi putut să suporte consecințe. Fiecare dintre călătorii a fost umbrită de hamletiana neputință de a lua o hotărâre: a rămâne sau a nu rămâne.

Am călătorit în cele mai felurite condiții: în hoteluri de lux când am avut burse sau invitații speciale (care nu mi-au putut fi refuzate) sau în hoteluri și pensiuni ieftine, dubioase. Dar am acumulat mari cantități de frumos, de artă, de purificare spirituală, de catharsis, care depășesc toate bunurile materiale la care am renunțat atunci când a trebuit să alegem.

Într-o carte pe care am tradus-o, un personaj bătrân se simte atât de anonim și de inconsistent, încât, ca să se convingă că există, calcă adânc în straturile de zăpadă, apoi întoarce capul să-și vadă urmele, ca pe niște dovezi că da, există.

Eu sunt ferm convinsă că încă exist (*cogito ergo sum*). Dar, asemenea bătrânului, prin cărțulia de față întorc și eu capul, să-mi văd urmele.

A.R.

5 februarie 2013

Preambul (*opțional*)

Scotocind prin sipețul cu „suveniruri“, pentru a încropi culegerea de față, am găsit un album legat în mătase albastră, uitat de mult, pe care nu l-am mai văzut de vreo 40 de ani. Am notat în el singurul jurnal din viața mea, doar un an de zile, în primul an de căsătorie, și l-am intitulat *Jurnalul unei femei măritate*. Am scris sporadic, la distanțe mari, când simțeam nevoia să spun ceva. Pe vremea când nici nu visam că o să ajung traducătoare. Anul jurnalului a fost 1948–1949, adică exact acum 65 de ani, și prima mea traducere, din limba italiană, a apărut în 1954, adică acum 60 de ani.

Firește că acest jurnal de un an conține stângăcii, romanțiozități, culoarea și parfumul epocii, tatonările intrării în viața conjugală. M-a frapat însă un fragment, notat în ziua revelionului din 1949 (cu care se încheie de altfel întregul jurnal), în care îmi țes visurile de călătorii, pe atunci imposibile. Mi s-a părut interesant să compar, azi, visurile înfripate pe atunci cu realitățile trăite ulterior. Un fel de „înainte... și după“. Și a existat

totuși un soi de corespondență șchioapă între vis și realitate. Reproduc fragmentul, în grafia și ortografia de atunci (se scria cu *â* din *a*), fără să schimb nici un cuvânt:

31 Decembrie 1949

Trebuie să mă grăbesc să închei caietul ca să nu mi-o ia anul înainte. Încerc iar emoțiile, nerăbdarea pe care le simt de fiecare revelion. Trebuie să mă distrez, trebuie să fiu bine dispusă în seara asta. Trebuie să dansez, să beau, să ascult muzică zgomotoasă, clinchete, să-mi sticlească ochii, să râd. Vreau veselie, iureș, vârtej, montagne russe. Eu îmi închipuiam cândva toată viața ca pe un montagne russe, cu coborâșuri și urcușuri vertiginoase, ametitoare, vâjâitoare. Și dacă tot anul e molcom și plat, măcar seara asta să întruchipeze puțină viață. VIAȚĂ cu V de la vâltoare, I de la iubire, A de la amăgire, Ț de la țândări, A de la amărăciune.

E așa de copilărească bariera asta care se pune între un an și celălalt — a trecut un an... de fapt nu anul a trecut, nu timpul trece, timpul e etern, ca natura, noi trecem, omul trece. Nu a trecut un an, ci a trecut încă un mănunchi de întâmplări, de dureri și bucurii, a trecut o bucățică de suflet și o bucățică de tinerețe. Și omul se bucură și benchetuieste. Prost e omul!

Sună clopotele... pastorală de iarnă — Și în alte părți sunt carnavaluri, bătăi cu flori, cortegii de măști groțești, care alegorice, ghirlande, muzică de negri, toalete

sclipitoare, oameni care dansează în stradă, revelioane mari și revelioane mici, în doi sau în o mie, cu muzică de suflet sau cu jazzuri înnebunitoare... of, vreau și eu! Sunt tânără, omul pe care-l iubesc mi-ar putea da fericirea, și undeva se deschide, ca o pajiște însorită într-o pădure întunecoasă, lumea în care sălășluiește Viața. Viața pe care eu n'o cunosc, și pe care o doresc cu ultima fibră din mine, care mi se oferă, tantalic, în oglinda unei cărți sau unei muzici, fără însă să o pot atinge, fără să o pot gusta. Mi-e teamă că o să îmbătrânesc, că o să împlinesc termenii contractului care s-o fi încheiat în cer la nașterea mea, că o să-mi închei misiunea pe pământ (care o mai fi și asta?) și că tot n'o să cunosc încă viața. Viața asta pe care am așteptat-o în toată tinerețea mea, desemnată în atmosfera clorotică din Roman, desemnată în existența anodină din București, desemnată în speranța că va veni, că va izbucni cu tot tumultul ei.

Viața alături de tine, dragule, dar cu multe călătorii, cu oameni mereu noi și interesanți, cu peisaje schimbătoare, cu mări (eu n-am fost încă niciodată pe un vapor), cu vapoare elegante, cu muzici și domni în fracuri albe, cu ruinele Atenei și soarele Alexandriei, cu poezia rău-mirositoare a Venetiei, emoțiile de vârtej ale ruletei din Monte Carlo, cu atmosfera viciată din boîte-urile pariziene, verdele cu pană la pălărie al Tirolului. Parfumul de vals desuet al Vienei. Vreau să ascult concerte dirijate de mari maeștri, vreau să văd teatre mărețe cu loji aurite și purpurii, vreau să merg la dineuri de gală englezești,

Cuprins

<i>Cuvânt înainte</i>	5
<i>Preambul (opțional)</i>	II

I. ÎNTÂMPLĂRI DE PESTE MĂRI ȘI ȚĂRI

Un Pompei al secolului XX. Dresda.	17
Viena, primul vals	23
E greu să fii inteligent pe englezește. Londra . . .	28
Crăciun și simpozion la Londra	35
De ce nu cred în fenomene paranormale. Tel Aviv.	43
Aventuri la New York	49
Marele Canion Arizona	58
Macularea imaculatului meu taior. Madrid. . . .	66
Lugano, via Paradiso	72
Secvențe.	78
Întâmplări haioase de peste mări și țări	86

II. ÎNTÂLNIRI CU SCRITORII

Întâlniri literare. I) Europene	97
Întâlniri literare. II) Americane	104

Cum l-am cunoscut pe Saul Bellow	III
Raymond Federman, cel mai modern postmodern	118
Mi-au murit nemuritorii. Iris Murdoch	122
Întâlnire cu Amos Oz	126
Bărbatul pentru care merită să mori. Sau să trăiești. Ted Hughes	132
Cum n-am mai tradus eu <i>Galapagos</i> -ul lui Kurt Vonnegut	136
Cu Salman Rushdie la o țuică și un pahar de vin	140

III. DERAPAJE

Eu, traducătorul, și celălalt, autorul	149
Provocarea Henry Miller	153
De ce bărbații?	162
Eternul feminin în literatura universală	165
Popularitatea capodoperelor	171
Bătrânețe fără tinerețe	176
Cum am ajuns de răsul lumii	181
Fețele fericirii	186